

**PERSONALITĂȚI NOTORII DIN DOMENIUL GEOGRAFIEI ÎN VEDEREA
STUDIERII PATRIMONIULUI NATURAL ȘI ANTROPIC
DIN CADRUL BASARABIEI**

Vasile MAXIM,

dr. în geografie, conf. univ.

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Dionisie BOAGHIE,

dr., conf. univ.

Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Ion DANILESCU,

dr. în geografie,

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Summary

The paper highlights the most important personalities in the field of geography who were concerned with studying the natural and anthropic heritage of Bessarabia. The authors highlight notorious personalities from the Russian geographical school of the 19th century as well as tops of Romanian geography from the interwar period concerned with the study of natural and anthropic resources within Bessarabia. A special place belongs to the post-war period of studying the geographical heritage by elucidating the most important geographical scholars of academic and university profile.

Keywords: *heritage, natural resources, anthropogenic, landscape, landscape, urban settlements, regions*

În prezentul articol sunt evidențiate cele mai importante lucrări în vederea cercetării mediului natural și antropic din cadrul Basarabiei. Sub aspect retrospectiv, interesul cunoașterii spațiului geografic dintre Prut și Nistru se amplifică în contextul expansiunii Imperiului țarist în cadrul Europei, în general, și în Basarabia, în particular.

Prima încercare statistică de factură economico–geografică, cu referință la spațiul geografic al Basarabiei, aparține cercetătorului rus E. Ziablovski (1815), care întreprinde împărțirea teritoriului în nouă ținuturi și include date statistice despre numărul de locuitori și densitatea populației din cadrul unor așezări cu specific comercial al mărfurilor și produselor agricole.

Un exemplu elocvent poate servi caracterizarea teritoriului Basarabiei de către ofițerul armatei țariste Pidișev în anul 1821, prin întocmirea hărții cu titlul «Бессарабская область» în lucrarea „Atlasul Geografic al Imperiului Rus”. Interesul strategic militar pentru spațiul geografic al Basarabiei se explică prin interesul Rusiei Imperiale la zona balcanică și gurile

Dunării aflate sub controlul Imperiului Otoman. Descrierea teritoriului se realiza sub aspectul prezenței peisajelor naturale și antropice, valorificate în timp și spațiu de către activitatea colonială expansionistă, prin modificarea etnosului românesc autohton, cu noi elemente etnice coloniale, în special în zona de Nord și Sud a Basarabiei.

În anul 1848 geograful rus K. Arseniev în lucrarea „Statisticeskie ocerki Rosiiskoi Imperii” pentru prima dată scoate în evidență potențialul agricol al Basarabiei, cu referință la producția de cereale, fructe, legume, viță-de-vie, tutun. Sunt evidențiate centrele comerciale din zonele de Nord, Centru și Sud, dominate de anumite specializări agricole.

Geograful militar A. Zașciuk la fel este preocupat de potențialul agricol, dar scoate în evidență populația și așezările în contextul existenței unor rețele de drumuri terestre, fluviale și porturile navale. Autorul caracterizează etniile acestui ținut și face o diferențiere statistică dintre etnosul omogen dominant românesc din anul 1817, care se cifrează în jur de 482,6 mii de locuitori și 990,2 mii de locuitori în anul 1862, unde eterogenitatea etnică se resimte prin prezența germanilor, bulgarilor, găgăuzilor, rutenilor și a rușilor.

De menționat că majoritatea cercetătorilor ruși din perioada sec. XIX recunoșteau apartenența populației autohtone la cultura etnolingvistică românească, dar odată cu apariția statului român modern de la 1859 și lupta pentru independență de la 1878, politica Imperiului țarist se modifică prin crearea obstacolelor vamale, comerciale și de schimburi interculturale. Rusificarea mediului autohton se aprofundează prin scoaterea limbii române din biserici, școli și administrație publică locală.

Spre sfârșitul sec. XIX, Zamfir Arbore publică lucrarea „Basarabia în secolul XIX”, editată la București în anul 1898. Autorul evidențiază peisajul silvic natural prin descrierea formelor de relief din bazinul sudic al Răutului, până la Valul lui Traian, remarcând dealul Măgurei ca o componentă majoră a Codrilor Bâcului. De asemenea, face referire și la rețeaua hidrografică a râurilor Răut, Ichel, Bâc și Botna. Harta din figura 1, efectuată în baza datelor lui Zamfir Arbore, scoate în evidență marginile Codrilor și reprezintă o primă încercare de regionare geografică, având ca punct de reper elementul orografic.

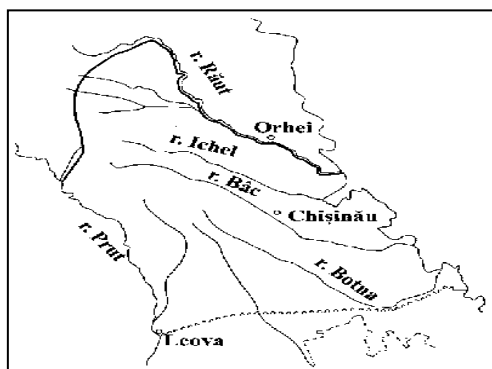

Fig. 1. Limitele Codrilor Bâcului (după descrierea lui Z. Arbore, 1898).

În anul 1929, T. Porucic publică lucrarea „Relieful teritoriului dintre Prut și Nistru” , în cadrul căreia se scoate în evidență „Harta Regiunii Basarabiei în limitele Țării Românești”, unde sunt indicate hotarele Podișului Codrilor și văile râurilor din acest spațiu estic al României interbelice (fig. 2.). În lucrarea menționată, din Regiunea Podișul Codrilor sunt descrise:

- zona Codrilor Nistrului, cu subzona Ciulucului;
- zona centrală înaltă;
- zona culmilor secundare.

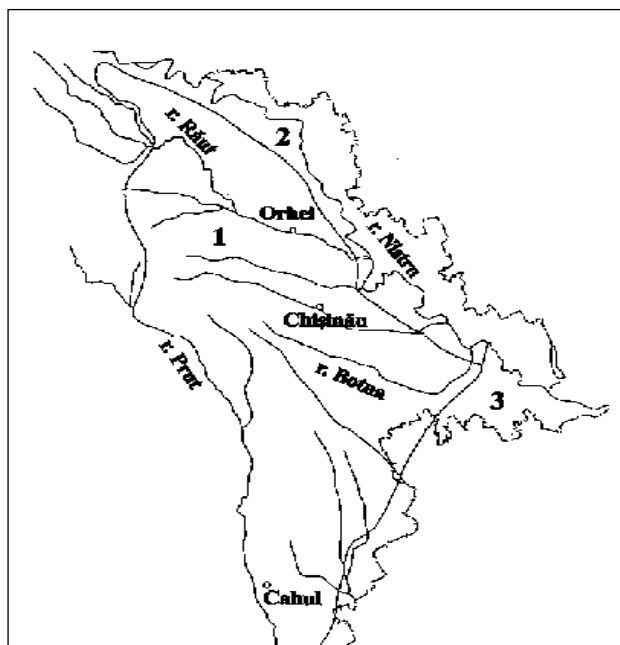

Fig.2. Limitele Masivului Central (fragment, după T. Porucic, 1929).
1. Masivul Central; 2. Valea Nistrului; 3. Bazinul Mării Negre.

O amprentă deosebită în studierea teritoriului Basarabiei a fost lăsată de către părintele geografiei românești, Simion Mehedinți, în lucrarea sa de excepție „Terra: introducere în geografie ca știință” în cadrul volumului I, unde sunt caracterizate și demonstrate meandrele fascinante ale Nistrului, analogic comparat cu valea Rinului⁶²⁴. Fiind considerat un geograf cu o pregătire minuțioasă în cadrul școlilor geografice franceze și germane, în lucrarea sa „Terra: introducere în geografie ca știință”, aduce mulțumiri magiștrilor Fr. Ratzel, Ferdinand von Richthofen și Vidal de la Blache, care și-au lăsat amprenta profundă în pregătirea și modelarea sa ca savant de excepție. La cele afirmate menționăm că geograful rus Al. Serebrenikov amintește că unul din primii savanți ai lumii, care utilizează metoda sistemică de cercetare, este

⁶²⁴ S. Mehedinți. Terra: introducere în geografie ca știință. Vol. I, p. 126-128.

Simion Mehedinți, opera căruia nu a fost tradusă într-o limbă de circulație internațională, fapt care l-a ținut în umbră, nefiind cunoscut în pionieratul său de cercetare sistemică.

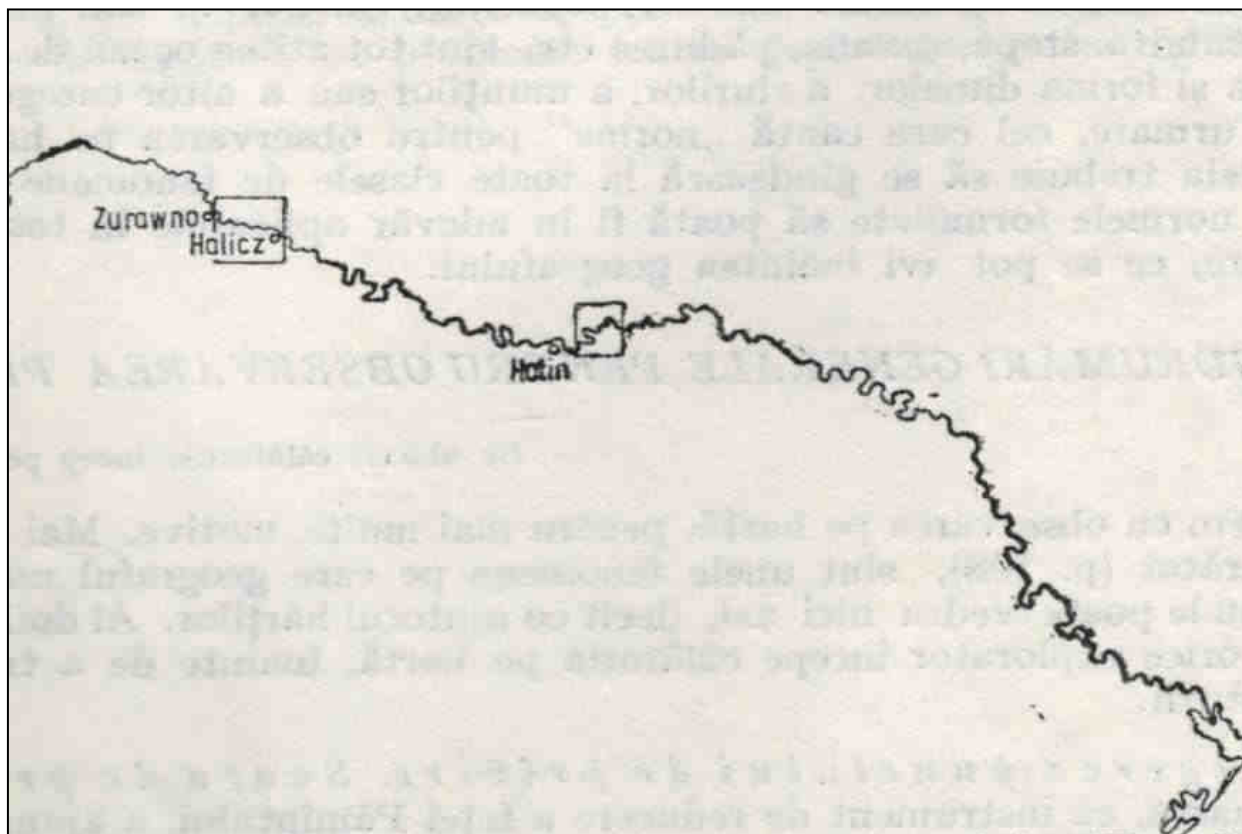

Fig. 3. Cursul Nistrului (după Simion Mehedinți, lucrarea „Terra...”, p.126-128).

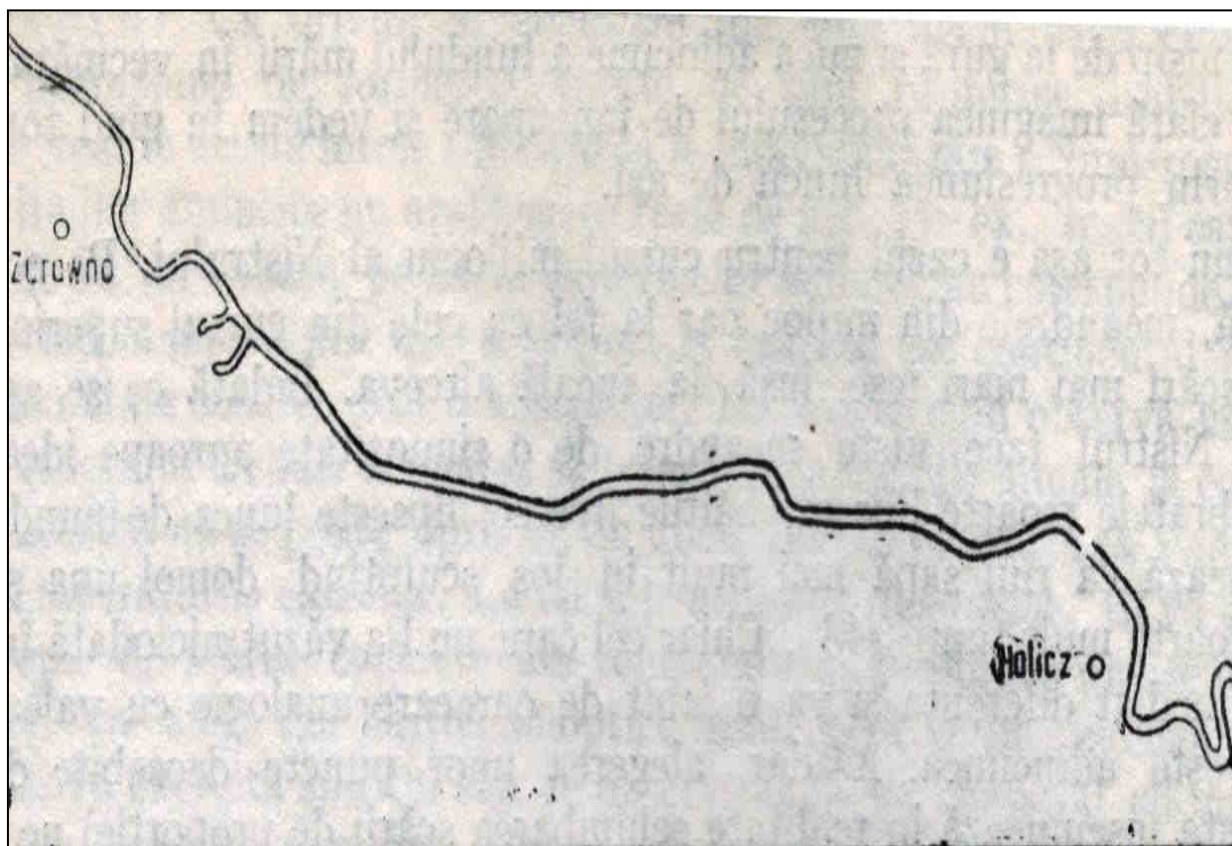

Fig.4. Regiunea Nistrului spre vest de Halicz (după Simion Mehedinți, lucrarea „Terra...”, p. 126-128).

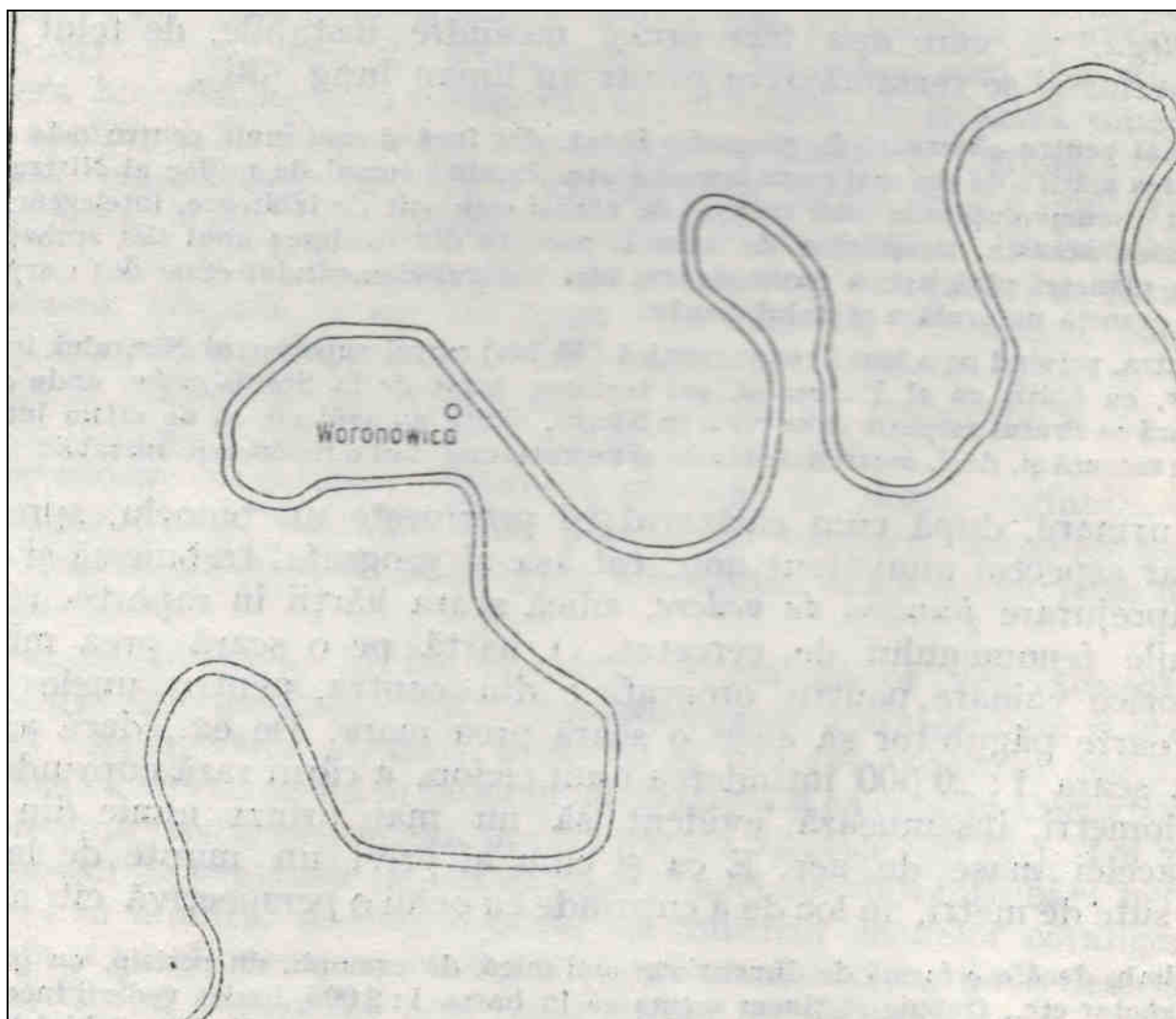

Fig. 5. Regiunea Nistrului de la est de Hotin (după Simion Mehedinți, lucrarea „Terra...”, p. 126-128).

În această perioadă apar lucrări istorico-geografice cu un conținut social-economic, ca de exemplu, P. Enculescu „Descrierea Sudului Basarabiei”, T. Bulat „Moldova dintre Prut și Nistru”, St. Ciobanu „Basarabia”. În anul 1929 apare revista „Albumul statistic al agriculturii României”, în care este prezentat și teritoriul dintre Prut și Nistru. În cadrul Enciclopediei României, editată în anul 1938 în patru volume, este caracterizat sub aspect geografic, teritoriul Basarabiei cu potențialul său natural, etnocultural și social-economic.

Un reprezentant remarcabil al școlii geografice românești originar din Basarabia (județul Soroca), a fost Gheorghe I. Năstase (membru al Sfatului Țării), care a activat în perioada interbelică la catedra de geografie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Domnia sa a dezvoltat direcția cercetărilor de geografie umană și, totodată, a inițiat direcția cercetărilor de geografie istorică.

Perioada postbelică este marcată de un tragism și în contextul modificării hărții politice a Basarabiei prin pierderea județelor Ismail, Cetatea Albă și Hotin. Astfel, o bună parte din

patrimoniul cultural (cetățile istorice Hotin, Ismail) și natural (litoralul maritim și fluvial dunărean), trece pe nedrept sub controlul Ucrainei. Reminiscențele mutilării Basarabiei prin deposedarea de resursele naturale și antropice profunde sunt vizibile până în prezent pe hărțile fizico-geografice și social-economice ale Republicii Moldova.

În anul 1955, Vera Verina și Valentin Iacovlev publică un studiu cu titlul „Condițiile naturale ale R.S.S. Moldovenești”, unde este prezentată harta Republicii Moldova cu denumirea „Împărțirea teritoriului R.S.S. Moldovenești în regiuni de landșaft”. Pentru prima dată se realizează împărțirea zonei naturale silvice Codrii în patru raioane în baza variabilelor climatice și geomorfologice. Meritul savantului geograf Vera Verina rezidă și în faptul că este considerată prima cercetătoare speolog din cadrul Republicii Moldova, care organizează expediții de amploare în peștera „Emil Racoviță” în perioada anilor '70 ai sec. XX, ce se soldează cu o descriere profundă reflectată în presa perioadei respective.

Un alt savant notoriu cu pregătire profesională în domeniul analizei patrimoniului resurselor naturale silvice este Tatiana Gheideman, care împreună cu colaboratorii săi publică în anul 1955 schema naturală de regionare a Codrilor, având drept criterii și variabile geobotanice.

Patrimoniul natural din cadrul Republicii Moldova a fost studiat la nivelul Sectorului de Geografie din cadrul Academiei de Științe de către colaboratorii Laboratorului de Landșaftologie și Climatologie Vasile Proca, Grigorie Voinu, Mihail Bolfos, Dumitru Roșcovan, Tatiana Constantinov, Maria Nedalcov-Ciubotaru.

Un aport considerabil la cercetarea patrimoniului natural l-au adus și cadrele didactice ale Facultății de Geografie, și anume I. C. Goraș (1968), în lucrarea „Landșaftele Moldovei de pe malul stâng al Nistrului”, N. L. Râmbu cu una din lucrări „Condițiile și resursele naturale a Republicii Moldova”, Valentin Sofronie cu multiple lucrări de cercetare în domeniul climatologiei.

Un important cercetător al resurselor naturale și antropice din cadrul Basarabiei a fost Lev Berg (1876-1950), născut în orașul Tighina în familia unui notar. În 1894 a absolvit liceul din orașul Chișinău, iar în 1898 este absolvent al Facultății de Geografie din cadrul Universității de Stat din Moscova. Este angajat în calitate de profesor de geografie la Universitatea de Stat din Sanct-Peterburg și de colaborator al diferitor structuri academice de cercetări ale mediului geografic. Aduce o mare contribuție în dezvoltarea geografiei fizice, istorice, social-economice. Notorietatea deosebită în dezvoltarea științelor geografice se reflectă în acordarea titlului științific de academician.

În lucrarea publicată în anul 1918 (ce purta o amprentă prorusă), „Bessarabia. Strana – liudi – hozeaistvo”, se remarcă o analiză geografică complexă a spațiului Basarabiei, prin caracterizarea resurselor naturale și antropice. Sunt evidențiate tradițiile etnografice, ramurile

agriculturii. Se utilizează cifre și date privind extinderea suprafețelor agricole ocupate cu anumite culturi, inclusiv cu porumb, viță-de-vie și tutun în zona centrală și de sud.

La fel este reflectată în respectiva lucrare și producția unor culturi mai puțin răspândite, ca de exemplu, inul, cânepa, culturile eter-oleaginoase. Destul de aprofundat sunt analizate în lucrare așezările urbane ale Basarabiei, rețelele de transport, inclusiv rețeaua de căi ferate și cele fluviale. După nivelul său științific lucrarea dată întrece cu mult pe cele ale predecesorilor săi, semnate de A. Zașciuc și N. Moghileanski.

O altă lucrare a lui L. Berg („Naselenie Besarabii...”) este consacrată diferitor aspecte etno-demografice ale populației acestui ținut. Un merit incontestabil îl deține și prin faptul introducerii și utilizării termenului de „landșaft” (preluat din germană) în mediul de cercetare geografic al școlii ruse. Până în prezent, termenul în cauză este utilizat ca unitate taxonomică de majoritatea geografilor, care analizează în descrierea ierarhică elementele naturale și antropice din mediul geografic, cu referință la persoanele enunțate mai sus. Un termen alternativ este „peisajul geografic”, utilizat în cadrul școlii geografice românești, fapt care demonstrează o înțelegere și accesibilitate taxonomică, atât la nivel științific, cât și la nivel de contemplare de către elevi și studenți (piesaj urban, peisaj silvic, peisaj agricol etc).

Perioada postbelică în contextul dezvoltării științei geografice, este legată de Macarie Radu, care deține funcția de decan al Facultății de Geografie, la fel și de conducător al Sectorului de Geografie din cadrul AȘM. Este autorul mai multor lucrări de geografie economică, în cadrul cărora se realizează regionalizarea economico-geografică a Republicii Moldova sub aspect de specializare ramurală. Cele mai importante lucrări ale acestuia sunt „Geografia RSS Moldovenești” (1961) și „Monografia geografică complexă a Moldovei” (1970), în cadrul cărora se evidențiază aspectul istorico-geografic, patrimoniul natural, socioeconomic și cultural.

Una dintre cele mai mari realizări ale geografiei naționale din Republica Moldova, pe parcursul anilor '70 ai secolului trecut, este editarea Atlasului geografic (1978), prima lucrare distinsă cu Premiul de Stat al R.S.S. Moldovenești în domeniul științei și tehnicii. Atlasul conține hărți ce reflectă cadrul natural și socioeconomic.

În urma cercetărilor efectuate, în vederea modificării schimbărilor mediului înconjurător sub influența activității omului, în cadrul Sectorului de Geografie al AȘM a fost elaborat un proiect științific de mare amploare „Proгноza schimbărilor posibile ale mediului înconjurător sub influența activității umane” (1986). Un aport considerabil l-au adus Aurel Stejaru, Mihail Pozdârcă și angajații laboratorului de Geografie Economică, în cadrul căruia un subiect de cercetare revenea problematicii „Impactului rețelelor și al mijloacelor de transport asupra componentelor mediului înconjurător”.

O amprentă importantă în vederea dezvoltării geografiei l-a lăsat savantul Sezont Ciubară, care lansează seria de Geografie Umană Regională a Statelor Lumii, ce servesc și astăzi drept un Patrimoniu Cultural-Educațional de carte pentru generația tânără din cadrul instituțiilor de învățământ ale Republicii Moldova.

Bibliografie:

1. Arbore Zamfir, *Basarabia în secolul XIX*, București, 1898.
2. Berg L.S. Bessarabia. Strana – Liudi – Hozeastvo., Petrograd: Ed. Ogni, 1918.
3. Mehedinți Simion. *Terra: introducere în geografie ca știință*, vol. 1. . București, 1994.
4. Bolfos M. *Landšaftnoe cartografirovanie zemeli drevneopolznevnyh sclonov dlj celei meliorații (na primere Moldavskoi SSR)*. Rezumatul tezei, Tbilisi, 1983.
5. Gejdeman T.I. i dr. (1955), *Osobennosti prirodnyh uslovii Codr.* Moscva; Ed. In-ta geografii AN SSSR, vyp. 4, 1955.
6. Goraș I.C. *Landšafy pridnestrovsco go levoberejia Moldavii*. Lvov: Ed. Tiraspoliscaia gostipografia, 1968.
7. Porucic T. *Relieful teritoriului dintre Prut și Nistru*, tom LVIII. București: Ed. Cartea medicală, 1929.
8. Proca V.E. Landšaftnaia haracteristica zemeli gyrtopov. În: *Landšaftnye issledovania Moldavii*, Edit. Chișinev, 1970.
9. Proca V.E. *Buduscee prirody agropromyšlenogo raiona Moldavii*. Chișinev: Ed. Știința, 1983.
10. Râmbu N.L. *Prirodno - geografičescoe raionirovanie Moldavskoi SSR dlea țelei seliscogo hoziaistva*, autoreferat. Moskva, 1974.
11. Ungureanu Al. *Republica Moldova – scurtă prezentare geografică*, Terra, nr. 1-2, București, 1992.
12. Verina V.N., Iacovlev V.M. Condițiile naturale ale RSS Moldovenești. Chișinău: Ed. Școala sovietică, 1955.
13. Voinu G.I. Analiz landšaftnoi structury dlea prirodnogo raionirovania. Culegerea: *Landšafy Moldavii i ih raționalinoe ispolizovania.*, Chișinev: Ed. Știința, 1987.
14. ***, *Atlas Moldavskoi SSR.* , Moskva, Ed. Glav. Upr. Geod. I cartog. Pri SM SSSR, 1978.
15. ***, *Sovietskii Soiuz*, T. 22. Moldavia. Moskva: Ed. Mysli, 1970.